

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ**

**ASPECTELE RELIGIOASE ȘI SOCIALE ALE PELERINAJULUI ROMILOR DIN
CSATKA (UNGARIA)**

REZUMAT

Îndrumător științific: Prof. dr. POZSONY FERENCZ

Doctorand: MOGYORÓSI ÁGNES

Cluj-Napoca

2019

Cuprins

Introducere	8
1. OBIECTIVUL ȘI IPOTEZELE CERCETĂRII	9
1.1. Locul, timpul, metodele	10
1.2. Despre termenul țigan/rom.....	14
2. SCURTA ISTORIE ȘI CLASIFICAREA LOCURILOR DE PELERINAJ	15
3. CSATKA.....	25
4. ISTORIA PELERINAJULUI DIN CSATKA	27
5. ISTORIA ȘI DESCRIEREA CAPELEI	30
5.1. Capela	30
5.2. Rugăciunea pelerinului din Csatka	35
5.3. Despre statuia Sfânta Fecioară.....	38
5.4. Rivalitatea locurilor de pelerinaj	42
6. PUSTNICUL DIN CSATKA	44
7. VINDECĂRI MIRACULOASE.....	51
7.1. Povestea vindecărilor miraculoase	53
7.2. Vindecările în zilele noastre	59
8. „CAPELA ȚIGANILOR”	63
9. DECURGEREA GENERALĂ A PELERINAJULUI	66
9.1. Codurile sistemului de obiceiuri în pelerinajul din Csatka	70
9.1.1. Persoane, roluri, personaje	70
9.1.2. Texte	71
9.1.3. Coduri acustice	71
9.1.4. Coduri vizuale	72
9.1.5. Codurile obiectelor	73
9.1.6. Corpul	77
9.1.7. Simboluri vegetale.....	78
9.1.8. Coduri cinetice	78
9.1.9. Folosirea spațiului	81
9.1.10. Folosirea timpului.....	81
10. ORGANIZATORII PELERINAJULUI.....	83
11. OBIECTELE PELERINAJULUI	85
11.1. Statuia Sfânta Fecioară.....	85
11.2. Obiecte de cult	87
12. ROMII LA PELERINAJUL DIN CSATKA	89
12.1. O sunto than – locul sfânt.....	89
12.2. Participarea unei familii de romi la pelerinaj	95

12.3. Festivitatea pelerinajului	97
12.4. Decurgerea pelerinajului la începutul anilor '90	98
12.5. Decurgerea pelerinajului în anii 2000	100
12.6. Vestimentație	101
12.7. Mâncăruri, băuturi	103
12.8. Alcool	105
12.9. Alegerea partenerului, „răpire”	107
12.10. Funcții economice	111
12.11. Viața religioasă – Cultul Mariei.....	111
12.12. Papa și Csátka	116
12.13. Primirea sfințeniilor	118
12.14. Slujba romilor și rolul lui János Székely.....	120
12.15. Alte religii la pelerinaj	123
12.16. Manifestările cererii și a recunoștinței	125
12.16.1. Daruri aduse la Csátka – Obiecte de angajament.....	125
12.16.2. Table de recunoștință.....	130
12.16.3. Mesaje pentru Maria	131
12.17. Romii intelectuali la pelerinaj	142
13. Obiecte aduse de la Csátka	143
13.1. Apa	143
13.2. Obiecte de cult	147
13.3. Altare de casă	148
14. PELERINAJUL ȘI LOCUL DE PELERINAJ ÎN VIAȚA COTIDIANĂ	150
15. PELERINAJUL DIN CSATKA ȘI MASS MEDIA	152
15.1. Pelerinajul din Csátka în presa online	153
15.1.1. Pelerinajul romilor în adâncul pădurii – exemplul alternativ a unei prezentări media. 156	
15.2. Pelerinajul din Csátka pe Dikh TV	160
15.3. Fecioara Maria pe Facebook	162
16. CONCLUZII.....	164
17. BIBLIOGRAFIE	169
18. ANEXE	181
18.1. Imagini	181
18.2. Interviu.....	193
18.2.1. Interviu nr. 1.	193
18.2.2. Interviu nr. 2.	208
18.2.3. Interviu nr. 3.	223
18.2.4. Interviu nr. 4.	234
18.2.5. Interviu nr. 5.	249
18.2.6. Interviu nr. 6.	252
18.2.7. Interviu nr. 7.	272
18.2.8. Interviu nr. 8.	283
18.3. Carte de oaspeți.....	287

18.3.1. Cartea de oaspeți din Csatka 2014.....	287
18.3.2. Cartea de oaspeți din Csatka 2018.....	311

Cuvinte cheie: pelerinaj, religiozitate populară, cultul Mariei, sanctuar Marian, vindecări miraculoase, funcțiile sociale ale pelerinajului, romii din Ungaria, viața religioasă a romilor catolici din Ungaria, reprezentare, consum de alcool, vestimentație, mâncăruri și băuturi la pelerinaj, festivitate, sistemul obiceiurilor, obiecte de cult, manifestarea recunoștinței, carte de oaspeți, reprezentare media

În disertația de față am urmărit pelerinajul de Sfânta Maria Mică din satul Csátka (județul Komárom-Esztergom, Ungaria), respectiv manifestările religioase și sociale ale romilor care participă în număr mare la acest eveniment. Cercetările din secolul 20. prezintă numai anumite detalii ale evenimentelor și aspectelor etnografice legate de pelerinajul din Csátka. Situația documentată anterior s-a schimbat până în secolul 21., de aceea este necesară efectuarea unei cercetări noi, comprehensive care se referă și la schimbările survenite.

Pe parcursul cercetării s-a pus întrebarea că dintre locurile de pelerinaj din Ungaria (cele care în primul rând sunt legate de Sfânta Maria) de ce a devenit Csátka locul sfânt al romilor, care unește romii maghiari din Bazinul Carpatic? Totodată am considerat importantă analiza diferențelor dintre alte locuri de pelerinaj și Csátka. Am analizat natura socială a pelerinajului în concordanță cu faptul că în cazul romilor familiile mari, relațiile de rudenie și sărbătoarea comună au un rol important și în viața cotidiană.

Lângă prezentarea evenimentelor sacrale ale pelerinajului am formulat întrebarea: care sunt funcțiile sociale ale evenimentului în societatea romilor și cum se manifestă acestea? Cum sărbătorește romii, care sunt mijloacele materiale folosite pentru acest eveniment? Oare se întărește sau poate să se întărească identitatea lor etnică în cadrul acestui eveniment?

Am cercetat și rolul bisericii romano-catolice. Cum tratează biserica acest pelerinaj ieșit din comun, care funcționează ca și un „festival”? În ce măsură se implică romii în sarcinile de organizare?

Ipoteza disertației era că așa numitul pelerinaj sfânt din Csátka, în afara de trăirea religiozității, câștigarea indulgenței și contactul cu transcendentul, mai are și alte roluri importante pentru romii care sosesc aici. Pelerinajul este un loc important în organizarea lor socială, în dezvoltarea și menținerea legăturilor economice. Presupun că acest eveniment, care este considerat cel mai mare pelerinaj al romilor din regiunea transdanubiană, este încărcat cu astfel de conotații laice, seculare, ceea ce este un aspect nedorit de biserica romano-catolică.

În metoda cercetării începută acum mai bine de 10 ani am considerat important folosirea a mai multor surse de informații, ca să înțeleg mai bine problemele tematicii. Fiindcă în cazul evenimentului și grupului cercetat alfabetizarea are un rol secundar, pe lângă sursele din arhive și literatura de specialitate am fost nevoită să folosesc și alte surse (ex. cartea de oaspeți). Pe lângă interviurile realizate la pelerinaj am vizitat familii de romi și în casele lor, pentru a aprofunda conversațiile.

În disertația de față, pe lângă interviurile realizate cu pelerinii romi, sunt incluse și conversațiile cu reprezentanții bisericii și interviurile efectuate cu intelectuali romi. Pentru a analiza perspectiva oficială a bisericii am stat de vorbă și cu episcopul responsabil pentru misiunea printre romi, care este prezent în fiecare an la pelerinaj, și are o legătură strânsă cu pelerinii romi. De aceea cele spuse de el sunt folosite adeseori în disertație, fiindcă pot fi considerate informații esențiale legate de tematică.

Pe parcursul cercetării am folosit surse de arhivă legate de pelerinajul din Csátka și locul evenimentului. De multe ori am folosit materiale din mass-media maghiară (articole, reportaje, descrieri) și am recurs la o nouă variantă a surselor, la cartea de oaspeți (pe care am publicat-o în anexa disertației).

În disertația de față am constatat că s-a desfășurat și se desfășoară o schimbare importantă în structura, funcțiile, semnificațiile și simbolurile pelerinajului din Csátka, iar cercetarea etnologică are ca sarcină documentarea și interpretarea acestor schimbări. Pelerinajul din Csátka a devenit cel mai mare loc de întâlnire pentru romii maghiari din Ungaria și de peste hotare. Acest loc și acest eveniment religios este punctul de întâlnire pentru toți care revendică o identitate, o comunitate omogenă pentru romii maghiari. Am constatat că reprezentarea pelerinajului în mass-media este superficială și unilaterală, și nu este suficientă pentru a înțelege evenimentele în complexitatea lor. După părerea mea elita și politicienii romilor consideră acest eveniment ca fiind unul important, fiindcă aici pot ajunge la un public mai larg.

În disertația de față demonstrez faptul că de la „epoca de aur” prezentat de Aurél Vajkai în anul 1940 s-au întâmplat mai multe schimbări în toate domeniile analizate, și din punctul de vedere ale pelerinilor, dar și a bisericii. Fiind unul dintre cele mai populare locuri de pelerinaj din regiunea transdanubiană, ca și celelalte locuri de pelerinaj legate de Sfânta Maria, Csátka este locul și ritul sacru al credincioșilor catolici din zonă. În zilele noastre aceasta s-a transformat într-un loc de întâlnire pentru o mulțime venită și de peste hotare. Însă câteva

elemente au rămas la fel de importante ca pe vremuri: prezența transcendentului; „casa” Sfintei Maria, maica din ceruri, care îi ajută pe cei care se roagă la ea. Mii de credincioși vizitează locul pentru izvorul cu puteri de vindecare, dar pe baza surselor scrise, vindecările miraculoase se întâmplă mai rar în zilele noastre. Pe parcursul cercetărilor am acordat o mare atenție obiectelor de cult oferite Sfintei Maria, care au păstrat rolul lor important, dar formele și funcțiile lor s-au transformat și s-au adaptat la cerințele zilelor noastre. Romii simt nevoia vizitării locului pe tot parcursul anului, nu numai de ziua pelerinajului.

Din cercetările mele reiese faptul că romii catolici din Ungaria au un atașament emoțional foarte puternic față de Sfânta Maria, care este considerată maica lor în ceruri, protectorul și mediatorul lor în ceruri. De aceea toate sanctuarele Mariane sunt populare în jurul romilor. La întrebarea că de ce a devenit Csatka locul de pelerinaj al romilor, nu am primit un răspuns explicit, dar cert este, că romii sunt convinși de sfințenia locului, și această convingere este moștenită și de către noile generații. Locul lor în cadrul pelerinajului este întărit de prezența „capelei țiganilor”, care a fost construită în 2010. De fapt Csatka este diferit de celelalte sanctuare Mariane prin faptul că numărul pelerinilor romi este mult mai mare, și acesta are un efect asupra atmosferei, a organizării în spațiu și a codurilor acustice și vizuale. Cu răspândirea internetului și a rețelelor de socializare auto-exprimarea și auto-reprezentarea legată de pelerinaj se poate observa pe tot parcursul anului. Aceasta se poate urmări foarte bine prin cartea de oaspeți, care este un for de comunicare cu transcendentul și un obiect de construire a comunității pelerinilor. Pelerinajul devine individual fiindcă nu mai există grupări de pelerini, cea mai importantă grupare a devenit familia, și timpul petrecut la sanctuar a devenit mai scurt. Pe lângă aspectul religios, aspectele laice și relaxarea, etalarea poziției sociale devin tot mai importante în scopul vizitării evenimentului.

Din capitolul care se ocupă de prezența romilor la Csatka reiese importanța elementelor pelerinajului în viața romilor care vizitează locul. Aici am prezentat obiectele pelerinajului (darurile, hainele cusute Fecioarei Maria), rolul și importanța apei. După analiza evenimentelor de distracție lângă sanctuar, am constatat că aceasta a devenit locul auto-reprezentării spre propria etnie și spre majoritate. Se vede că acest eveniment profan devine important, formează identitatea lor. Așadar pelerinajul din Csatka înseamnă o ocazie și un sentiment de coeziune și solidaritate pentru romi, iar lângă ceremoniile religioase sunt adăugate astfel de evenimente profane pentru a accentua acest aspect.

Atitudinea bisericii romano-catolice față de pelerinajul romilor este unul particular, parcă nu vor să recunoască faptul că acest eveniment a devenit locul de întâlnire a romilor. Atitudinea de „supraviețuire” reiese și din comunicarea oficială a bisericii, și nu se vede nici o strategie pentru a controla și aspectele profane ale pelerinajului. Evenimentul poate să devină unul care reprezintă și promovează valorile etnice ale romilor, dar chiar și politicienii romilor sunt preocupați mai degrabă de aspectul de distracție, care este mai popular.

S-au schimbat personajele și rolurile din cadrul pelerinajului: până când pe vremuri veneau mai mult maghiarii și șvabii din zonă, azi romii sunt în majoritate, și deseori se organizează și slujbe în limba lor. Pe plan acustic influența romilor se vede foarte bine, muzica țigănească creștină primește un rol mai mare în liturgia oficială. Totodată la petrecerea de noapte de lângă sanctuar este prezentă și muzica ușoară și muzica populară țigănească.

Se vede și o schimbare în privința codurilor obiectelor, majoritatea cărora se adaptează la viața modernă. Obiectele de cult sunt fabricate din materiale moderne și pe gustul romilor. Totodată unele obiectele profane (haine, mașini, bijuterii) sunt importante pentru reprezentarea bunăstării. Suprafața folosită pentru petreceri a devenit mai mare, iar cel folosit pentru evenimentele religioase a devenit mai mic. Timpul petrecut la pelerinaj s-a redus, familiile vin numai pentru un week-end, iar timpul petrecut în capelă a devenit mai scurt. În privința organizatorilor se vede că există o instituționalizare în afara bisericii: o asociație preia sarcinile de organizare și asigură circumstanțele de angajare a pustnicului.

Concluzia lucrării de față este că pelerinajul din Csatka are o importanță deosebită pentru romii din Ungaria, care vin la sanctuar nu numai din motive religioase, ci și din punct de vedere social ,pentru a-i întâlni pe ceilalți romi din țară și de peste hotare. Ritualul pelerinajului este în transformare datorită lumii moderne, elementele profane se întăresc, valorile religioase devin primejduite. Pelerinajul din Csatka dobândește treptat funcții etnice, sociale și festive. Pe lângă credința romilor în Fecioara Maria, pelerinajul are și un rol social, căci în cadrul ei alegerea partenerului, relațiile economice și politice sunt la fel de importante.

Bibliografie reprezentativă

BÁLINT Sándor

1938 *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza*. Szent István-Társulat, Budapest

1939 Adatok a magyar búcsújárás néprajzához. *Ethnographia* L. (3–4) 193–200.

1942 *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Franklin-Társulat, Budapest.

1943 *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Veritas, Budapest.

BÁLINT Sándor – BARNA Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Szent István Társulat, Budapest.

BARNA Gábor

1987 Fogadalmi tárgyak (offerek) magyar búcsújáróhelyeken. (Votivgegenstände an ungarischen Wallfahrtsorten.) *Agria* XXIII. Egri Múzeumok Évkönyve. Eger, 367–380.

1990 *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Panoráma Kiadó, Budapest.

1993 *búcsújáró hely* címszó. In: Diós István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. II Bor–Ébe*. Szent István Társulat, Budapest, 66–70.

1997 *fogadalmi tárgyak* címszó. In: Diós István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. III Éhi–Gar*. Szent István Társulat, Budapest, 722–724.

2002 A máriaradnai fogadalmi képek és tárgyak kutatásáról. In: Uő (szerk.): „*Mária megsegített*” *Fogadalmi tárgyak Máriaradnán I*. (Devotio Hungarorum, 9.) SZTE Néprajzi Tanszék, Szeged, 9–25.

2014 Vendégkönyvek kegyhelyeken, kórházakban és szállodákban – a ritualizált viselkedésmódok új, írásos formái és forrásai. In: Uő (szerk.): *Vallási néprajzi tanulmányok*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 227–239.

BARNA Gábor – NÁDASI Éva

1985 *Kérdőív a búcsújárás néprajzi kutatásához*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék, Budapest.

BARTHA Elek

1980 *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban.* KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen.

2003 Máriapócs szakrális tájformáló szerepe. In: Viga Gyula – Holló Szilvia Andrea – Cs. Schwalm Edit (szerk.): *Vándorutak – múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából.* Budapest, 197–201.

BÁRTH János

1974 A kalocsai búcsúsok egy laikus szokásáról. *Ethnographia* LXXXV. (2–3) 366–373.

1980 Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárása. *Népi kultúra – népi társadalom XI–XII. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 59–117.

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Folklor 3. Népszokás, néphit, népi vallásosság.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 331–424.

BARTHELEMY, André

1992 *Cigányország útjain.* Lámpás Kiadó, Abaliget.

BERTA Péter

2014 *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága.* Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, Budapest.

BUCSÁNSZKY Alajos

1864 *Ájtatos énekek és imádságok a boldogs. Szűz Máriához, melyek a csatkai sz. kútnál mondandók.* Pest

DIÓSI Ágnes

1988 *Cigányút.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

EROSTYÁK Zoltán András

2006 A hagyományélés szintjei két dél-békési oláh cigány közösségben. *Ethnographia.* (4) 251–292.

ESTERHÁZY Pál

1690 *Az egész világon lévő csudálatos boldogságos szűz képeinek rövideden föltett eredeti.* Nagyszombat.

FORGÁCS István

2014 *Cigánynak lenni. Leszámolás a tabukkal.* Heti Válasz Kiadó, Budapest.

FOSZTÓ László

1997 Pünkösdisták cigányok Háromszéken. *Keresztény Szó* VIII. (4) 26–29.

2007 A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzizmusra tért romák kapcsán. *Erdélyi Társadalom* 5. (1) 23–49.

2009 *Colecție de studii despre romii din România*. Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca.

FRASER, Angus

1996 *A cigányok*. Osiris Kiadó, Budapest.

FRAUHAMMER Krisztina

1999 *Levelek Máriához: A máriakálnoki kegyhely vendégkönyve*. (Devotio Hungarorum, 6.) Szegedi Tudományegyetem – Néprajzi Tanszék, Szeged.

2011 Egyéni imák írásos reprezentációja. In: Barna Gábor (szerk.): *Vallások, határok, kölcsönhatások*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 9–18.

2012 *Írásba foglalt vágyak és imák. Magyar kegyhelyek vendégkönyveinek összehasonlító*. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.

2014 Egy öltöztetett Mária-szobor titkai. In: Gyöngyössi Orsolya – Limbacher Gábor (szerk.): *Vallási kultúra és életmód a Kárpát-medencében 9. Tanulmánykötet a 90 esztendősz Erőélyi Zsuzsanna tiszteletére*. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 82–96.

GAÁL Károly

2009 *Az andocsi Mária gyermekei. Adatok az andocsi búcsújáróhely néprajzához*. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék – Barca Kiadó, Szeged–Dunavarsány.

GAGYI József

2004 *A krízis éve Székelyföldön. 1949*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

2010 *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk*. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Mentor Kiadó, Kolozsvár – Marosvásárhely

HUGGER, Paul

1999 Pilgerschaft und Wallfahrt. In: Halter, Ernst – Wunderlin, Dominik (hrsg.): *Volksfrömmigkeit in der Schweiz*. Offizin, Zürich, 202–219.

ISTVÁN Anikó

2003 *„Most segíts meg, Mária...” A futásfalvi Sárlos Boldogasszony-napi búcsú szövegrepertórium*. (Kriza Könyvek, 20.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

JORDÁNSZKY Elek

1863 *Magyar országban, 's az ahoz tartozó részekben lévő Bóldogságos Szűz Mária kegyelem' képeinek rövid leírása*. kn. Pozsony.

1988 *Magyar országban, 's az ahoz tartozó részekben lévő Bóldogságos Szűz Mária kegyelem' képeinek rövid leírása.* (Hasonmás kiadás.) Akadémiai Kiadó, Budapest.

JUHÁSZ KATALIN

2006 Ó szent víz... A szentkúti rituális mosakodás. In: Selmeczi Kovács Attila (szerk.): *Lélek és élet. Ünnepi kötet Lackovits Emőke tiszteletére.* Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 65–72.

JUNGBAUER, Gustav

1933 Mantel. In: Hoffman-Krayer, Ernst – Bächtold-Stäubli, Hanns (hrsg.): *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens V.* Walter de Gruyter, Berlin–Leipzig, 1578–1891.

KESZEG Vilmos

2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

KORPICS Márta

2002 Zarándoklat: Turizmus vagy vallásgyakorlat? In: Ádám Antal – S. Szabó Péter (szerk.): *Vallástudományi töprengések a harmadik évezred küszöbén. Mandulavirágzás tudományos napok konferenciakötet.* Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 70–80.

2006 A képhasználat jelentősége a zarándoklaton. In: Barna Gábor (szerk.): *Kép, képmás, kultusz.* Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 177–192.

LACKOVITS Emőke, S.

2001 Mária alakja a Veszprém megyei reformátusok vallásgyakorlásában. In: Barna Gábor (szerk.): *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár, 7.) Néprajzi Tanszék, Szeged, 291–301.

2010 Szentkutat a veszprémi római katolikus egyházmegyében, különös tekintettel a Bakonyra és a Balaton-felvidékre. In: Barna Gábor – Gyöngyössy Orsolya (szerk.): *Rítus és ünnep – Rite and Feast.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár, 25.) SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 313–336.

LANGE, Barbara Rose

1993 Isteni rend és cigány identitás (A zenei stílus használati módjai egy magyar pünkösdi gyülekezetben). In: Barna Gábor (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok 1.*

Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 245–254.

LÁNGI József

2006 Köpenyes Mária középkori és barokk ábrázolásai a lónyai református templomban feltárt freskó ürügyén. In: Barna Gábor (szerk.): *Kép, képmás, kultusz.* Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 50–64.

LANTOSNÉ IMRE Mária

1990 Öltöztetős Mária szobrok Magyarországon. In: Horváth Pál (szerk.): *Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon.* (Vallástudományi Kiskönyvtár, 3.) MTA Filozófiai Intézet, Budapest, 49–61.

LIÉGEOIS, Jean-Pierre

1998 *Romák, cigányok, utazók.* Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest.

LIGETI György

2007 Kisebbségek és bevándorlók a médiában. *Médiakutató. Médiaelméleti folyóirat.* (Ősz) (Elérhetőség: https://mediakutato.hu/cikk/2007_03_osz/02_kisebbsgek_bevandorlok_media/; utolsó elérés ideje: 2019.02.18.)

LIMBACHER Gábor

1989 Búcsújáróhely a Szentpéterhegyen. In: Bagyinszky Istvánné – Szvircsék Ferenc (szerk.): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XV. Nógrádi Történeti Évkönyv Belitzky János emlékének tiszteletére.* Salgótarján, 367–388.

1993 Mária-kápolnák és az öltöztetős Mária-szobrok kultusza Nógrádban. *Néprajzi Értesítő* LXXVI. 203–226.

MANGA János

1962 A hasznosi tömegpszichózis. (A búcsújáróhelyek és a „hasznosi csoda” összefüggései.) *Ethnographia* LXXIII. (3) 353–388.

1977 *búcsújáróhely* címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. I. A–E.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 378–379.

MOGYORÓSI Ágnes

2010 *A csatkaai cigánybúcsú.* Szakdolgozat. Irányító tanár: Farkas Judit.

2012 *A csatkaai cigánybúcsú.* Magiszteri dolgozat. Irányító tanár: Tánczos Vilmos.

2013 A csatkaai búcsú identitásformáló ereje a cigány zarándokok körében. In: Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt (szerk.): *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 21.*

Kulturális gyakorlat és reprezentáció. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 121–133.

2014 A csatukai cigánybúcsú. *Erdélyi Múzeum* LXXVI. (1) 56–68.

MOHAY Tamás

2008 Zenta és Máriapócs: Adalékok a képkultusz és a történeti emlékezet kapcsolatához. In: Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet.* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 535–568.

2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány.* L'Harmattan, Budapest.

MUNK Veronika

2007a „Húzd rá cigány!” (A magyarországi roma sztárok reprezentációja). *Ezredvég* 17. (2) 83–89.

2007b „Play to Me Gypsy!” How Roma Stars’ Image Change in Hungarian Media. In: Kallioniemi, Kari – Kärki, Kimi – Mäkelä, Janne – Salmi, Hannu (eds): *History of Stardom Reconsidered.* International Institute for Popular Culture, Turku, 84–89.

2013 A romák reprezentációja a többségi média híreiben az 1960-as évektől napjainkig. *Médiakutató. Médiaelméleti folyóirat.* (Nyár) 89–100.

MUNK Veronika – MORVAI Judit – SZABÓ Kitti

2012 Cigány csillagok – Roma sztárok médiareprezentációja. *Médiakutató. Médiaelméleti folyóirat.* (Tél) 101–116.

NÁDASI Éva

1965 A búcsújárás szokásai Mogyoróskán. In: Szabadfalvi József (szerk.): *Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről.* (A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, 10.) Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 319–334.

NIEDERMÜLLER Péter

1981 A szokáskutatás szemiotikai aspektusai. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 9. (Folklór tanulmányok).* Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 177–200.

PAULOVITS Sándor

1930 *Magyarország kegyhelyei és azok csodái.* Budapest.

PERESZLÉNYI Mária

1941 Adatok a csatukai búcsúhoz. *Ethnographia* LII. 284–285.

PÓCS Éva

2008 Ing, palást és meztelenség: adatok az öltözködés szimbolikus vonatkozásaihoz. In: Uő (szerk.): *Tárgy, jel, jelentés. Tárgy és folklór konferencia Vajtán, 2005 október 7–9-én.* L'Harmattan Kiadó – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 170–206.

PETI Lehel

2008 Szőkefalva/Seuca: egy új kegyhely új üzenetei. In: Pócs Éva (szerk.): *Démonok, látók, szentek. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben.* (Tanulmányok a transzcendensről, VI.) Balassi Kiadó, Budapest, 484–504.

POVEDÁK Kinga

2011 „Na, hoztál új dalt?” A katolikus könnyűzene szerepe Magyarországon. In: Barna Gábor (szerk.): *Vallások, határok, kölcsönhatások.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 27–36.

POZSONY Ferenc

1993 A háromszéki magyarajkú cigányok vallásos hitélete. In: Barna Gábor (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok I. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 76–80.

2006 *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet.* KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

PUSZTAI Bertalan (szerk.)

1999 *Szent és profán között. A szeged-alsóvárosi búcsú.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár, 3.) JATE – Néprajzi Tanszék, Szeged.

RÉZMŰVES Melinda

2002 Imádságok, hiedelmek és mesék. *Vigilia* 67. (9) 678–683.

RÓMER Flóris

1860 *A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat.* Nyomatott Sauerwein Gézánál Győrött.

SCHRAM Ferenc

1968 Búcsújárás Magyarországon. *Teológia* II. (2) 94–100.

SONNEVEND-VALLE Anna

2006 *Agua bendita (szentelt víz).* In: Selmeczi Kovács Attila (szerk.): *Lélek és élet. Ünnepi kötet Lackovits Emőke tiszteletére.* Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 61–64.

STEWART, Michael Sinclair

1994 *Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon.* MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest.

SZÉKELY János

2011 *Cigány népismeret. De del o Del baxt!* Szent István Társulat, Budapest.

SZIKSZAI Mária

2010 *Szövegek, képek, kultúrák.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

SZILÁRDFY Zoltán

1994 A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése. In: Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Szent István Társulat, Budapest, 323–348.

SZUHAY Péter

1999 *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája.* Panoráma Kiadó, Budapest.

TAKÁCS Márton

1863 *A csatkai szent kut és kápolna eredete, s az ott történt csudák és látványságok hű leírása. Takáts Márton kántortanító és jegyző által.* Győrben Sauerweinnél és Budán Bagó Márton betűi által

TÁNCZOS Vilmos

1995a Kis magyar vademecum vallási néprajzi kutatásokhoz. In: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 249–262.

1995b Búcsú Csíksomlyón – egy rituális dráma. *Korunk* VI. 53–59.

2016 *Csíksomlyó a népi vallásosságban.* Nap Kiadó Kft., Budapest.

TÓTH Péter

2010 A cigányok és környezetük kapcsolatai a 18. századig. In: Deáky Zita – Nagy Pál (szerk.): *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében. A Bódi Zsuzsanna emlékére rendezett történeti-néprajzi konferencia előadásai (Gödöllő, 2009. február 18–20.)* Magyar Néprajzi Társaság – Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Budapest–Gödöllő, 215–223.

TURNER, Victor

1975 *Dramas, Fields, and Metaphors: Symbolic Action in Human Society.* Cornell University Press, Ithaca.

2002 *A rituális folyamat.* Osiris Kiadó, Budapest.

TURNER, Victor – TURNER, Edith

- 1978 *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives.* Columbia University Press, New York.
- TÜSKÉS Gábor – KNAPP Ilona Éva
- 1982 Egy dunántúli búcsújáróhely a 18. században: A homokkomáromi mirákulomos könyv tanulságai 1751–1786. *Ethnographia* XCIV. (2) 269–291.
- UJVÁRY Zoltán
- 1994 A cigánység néprajzi kutatásának néhány kérdéséről. In: Bódi Zsuzsanna (szerk.) *Cigány néprajzi tanulmányok 2.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 32–43.
- VAJDA Melinda
- 2017 Rom pala le rom. Joka Daróczi János filmjeinek antropológiai vonatkozásai. In: Müllner András (szerk.): *Saját kép – ellenkép. A Romakép Műhely médiaantropológiai konferenciájának tanulmányai.* ELTE Média és Kommunikáció Tanszék. Budapest, 116–134.
- VAJKAI Aurél
- 1940 A csatka búcsú. Adatok a népi orvosláshoz. *Ethnographia.* 50–73.
- VAN GENNEP, Arnold
- 1960 *The Rites of Passage.* The University of Chicago Press, Chicago.
- VARGA Zsuzsa – MANGA János
- 1979 Fogadalmi tárgy. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. 2. F–Ka.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 169–172.
- 1987 Mária-ház. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. 3. K–Né.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 520.
- VASS Erika
- 2010 *A búcsú és a búcsújárás mint rituális dráma.* Lexica Kiadó, Budapest.
- VEREBÉLYI Kincső
- 2005 *Szokásvilág.* (Studia Folkloristica et Ethnographica, 46.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen.
- WEBB, Diana
- 2001 *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West.* I.B.Tauris Publishers, London
- 2002 *Medieval European pilgrimage, c.700–c.1500.* Palgrave Publishers, Basingstoke
- WEISZ János
- 1999 *Csatka története.* Római Katolikus Plébánia, Csatka.
- 2015 *Csatka – Szentkút története. 2. kiadás.* Veszprém.